

Jiráček, Jiří

K interlingvální interferenci ve slovtvorbě

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1979, vol. 28, iss. A27, pp. [159]-163

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100282>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JIŘÍ JIRÁČEK

K INTERLINGVÁLNÍ INTERFERENCI VE SLOVOTVORBĚ

O. Jevy interlingvální interference v jejich zrodu zkoumá psycholingvistika, která se zabývá korelacemi mezi kategoriemi psychologickými a lingvistickými v souvislosti se základními druhy komunikativní činnosti — mluvením a psaním (produkce komunikace, programování výpovědi, kódování) a poslechem a čtením (dešifrace řeči, dekódování).¹

V současné psycholingvistice se při výuce cizím jazykům rozlišují tři druhy narušení norem cizího jazyka (jazyka přejímajícího, jazyka-receptoru) v důsledku jazykové interference, tj. negativního transferu:

- (1) interlingvální čili mezijazyková interference (negativní mezijazykový přenos) — pod vlivem mateřského jazyka (jazyka-pramene);
- (2) intralingvální čili vnitrojazyková interference (negativní vnitrojazykový přenos) — pod vlivem jiných, již osvojených jevů daného cizího jazyka;²
- (3) kombinovaná čili smíšená interference — současné působení obou předešlých typů interference.

K mezijazykové interferenci patří tudíž všechny případy negativního transferu způsobené formální shodou nebo podobou jevů v jazyce mateřském a v jazyce cizím. Výsledkem narušení norem cizího jazyka v důsledku negativního transferu z mateřštiny vznikají tzv. interferémy.³ Interferémy, které vznikly narušením norem ruštiny negativním transferem z češtiny, bývají v lingvodidaktické literatuře nazý-

¹ Viz Zatovkaňuk M., *Česko-ruská interference z hlediska psycholingvistického*, sb. Slovanské studie, v tisku.

² Termíny *interlingvální* a *intra lingvální* jsou již v současné jazykovědě běžné. Tak např. odborný styl může být z hlediska konfrontační stylistiky předmětem konfrontace jednak intralingvální, jednak interlingvální, srov. Barnett VI., *Odborný styl z hlediska vztahu teorie překlada ke konfrontační stylistice a konfrontační lingvistice*, SLSI 8, 1973, s. 294.

³ Termín M. Zatovkaňuka, srov. jeho články *Интерференция и основные виды речевой деятельности*, ČSR 20, 1975, 1—7, a *Česko-ruská interference z hlediska psycholingvistického*, ...

vány bohemismy, interferémy způsobené negativním transferem ze slovenštiny — slovakismy.

0.1. Vedle uvedených typů interference, objevujících se v situaci lingvodidaktické, jejichž výsledkem jsou jevy patolingvistické, existuje ještě tzv. lingvistická interference. S touto se setkáváme v situaci lingvosociologické a spočívá v pronikání systémových jevů jednoho jazyka do systému jiného jazyka v důsledku přirozených kontaktů v různých oblastech činnosti příslušníků dvou etnických společenství (tzv. etnická symbióza).⁴ V tomto případě může dojít — na rozdíl od předešlé interference — k vzájemnému obohacení takových jazyků.⁵

Lingvistická interference se projevuje především v přejímání slov z jiného jazyka, srov. například z ruské slovní zásoby taková přejatá slova jako z ukrajinštiny převzaté *хлебороб* (rolník), z polštiny *булка*, z češtiny *бубны* (kart. káro, kosočtvercem označená barva v některých karetních hrách; kule), z němčiny *галстук*, z francouzštiny *жилет*, z holandštiny *брюки*, z angličtiny *мичман* (poddůstojník sovětského válečného loďstva), z italštiny *арка*, ze skandinávských jazyků *акула*, z turkotatarských *деньги*, *лошадь*, *туман* aj.

Od přejatých slov je ovšem nutno odlišovat slova mezinárodní (internacionalismy).⁶

1. Otázkám lingvodidaktické interference se v poslední době věnuje zvýšená pozornost v odborné literatuře o teorii výuky ruštiny jako cizího jazyka. Tato literatura se však zabývá především interferencí v gramatice a lexiku; o mezijazykové interferenci ve slovtvorbě se psalo dosud poměrně málo.

1.1. O bulharsko-ruské interferenci při odvozování slov (derivatologii) pojednává článek G. A. Tagamlické *Словообразовательные модели русского и болгарского языков и явления интерференции*⁷ a článek D. Miteva *О роли интерференции при взаимодействии русского и болгарского языков (На материале русских прилагательных с суффиксом /оч/н-ый и их болгарских эквивалентов)*.⁸ — O polsko-ruské interferenci v oblasti prefixální derivace sloves se zmiňuje Z. Harczuk ve stati *Transfer międzyjęzykowy w procesie nauczania języka rosyjskiego*.⁹

⁴ O některých důsledcích jazykových kontaktů v derivačním systému německých dialektů, zejména ve Šlesviku-Holštýně, psal svého času greifswaldský lingvista Maackensen L., *Sprachmischung als Wortbildungsprinzip*, *Zeitschrift für deutsche Philologie* 51, 1926, 406—412.

⁵ Srov. Zatonkaňuk M., *K lexikálnímu kontaktům běloruštiny a polštiny (z hlediska jazykové interference)*, *ČsR* 18, 1973, 116.

⁶ Srov. Jiráček J., *K charakteristice internacionalismů v současné ruštině*, *ČsR* 14, 1969, 12—14, a Akulenko V. V., *Вопросы интернационализации словарного состава языка*, Charkov 1972, zejména s. 18.

⁷ Sb. *Лингвистические основы и методические проблемы интерференции при изучении русского языка славянами (Материалы международного симпозиума, состоявшегося в апреле 1971 г. в г. Велико Тырново)*, София 1973, 206—213.

⁸ Sb. *Лингвистические основы ...*, 227—231.

1,11. O slovotvorné interferenci v podmínkách smíšeného bilingvismu, a to ukrajinsko-ruského, píše L. V. Voznjuk v článku *Лексические и грамматические ошибки при словообразовании (IX—X классы украинской школы)*.¹⁰ Článek je založen na výzkumu, který zahrnul 1789 žáků sedmi vesnických a jedné městské školy na Ukrajině.

1,12. O interferenci češtiny při výuce odvozování slov v ruštině píše V. Šimková ve svém příspěvku *Afixy ovlivněné češtinou*.¹¹ Autorka vychází z materiálu získaného především z písemných prací žáků českých všeobecně vzdělávacích škol (škol I. a II. cyklu). Zkoumaný materiál byl rozdělen do dvou základních skupin podle toho, jak české afixy ovlivňují ruská afixálně tvořená (přesněji strukturovaná) slova. První skupinu tvoří případy, kdy „dosazením“ českého afixu vzniká slovo existující v ruštině s jiným významem než vyžaduje kontext, např. **работник* (vlivem čes. *dělník*) místo správného *работиў*. Druhou skupinu tvoří výrazy, v nichž užitím českého afixu vzniká v ruštině neexistující slovo. Tuto skupinu dělí autorka ještě na slova, která byla utvořena pomocí předpony či přípony, jež sice v ruštině existuje, nelze ji však spojovat s danými slovotvornými základy, např. **скрунуць* (vlivem čes. *houslista*) místo *скрунаць*, a slova, která byla derivována v ruštině neexistujícím afixem, přeneseným z češtiny, např. **социализмус* (srov. čes. *socialismus*) místo *социализм*.

Této tematice je věnován i náš článek *K interferenci v ruské sufixální derivaci*.¹² Zkoumáme v něm slovotvorné typy (modely), které jsou v ruštině a češtině formálně víceméně shodné, ale funkčně odlišné, především slovotvorný typ:

$$Z_v + -k(a)$$

(Z_v = verbální základ)

O česko-ruské interferenci v oblasti prefixálního odvozování sloves pojednává stať L. M. Bobrovové *Интерференция при изучении чехами префиксального глагольного словообразования в русском языке*.¹³

Lexikálně slovotvorných česko-ruských interferencí vznikajících na základě „kombinovaného“ pojmově zvukového vybavování slov typu **заклучи приемник* se dotýká M. Zatovkaňuk.¹⁴

⁹ Sb. *Nauczanie języka rosyzjskiego a językoznawstwo i psychologia*, pod red. St. Siatkowskiego, Warszawa 1976, s. 254.

¹⁰ *Русский язык в национальной школе*, 1975, № 3, 21—25.

¹¹ Viz vysokoškolská skripta *Interference v ruském lexiku*, pod red. J. Zimové, Praha 1967, 25—37.

¹² SPFFBU, A 21, Brno 1973, 35—40.

¹³ Viz citovaný již sborník v poznámce 7, s. 170—174.

¹⁴ *Česko-ruská interference ...*, část 2.3.

1.2. Na základě studia dosavadní příslušné odborné literatury¹⁵ a dalšího výzkumu¹⁶ docházíme k závěru, že v oblasti slovtvorby vznikají mezijazykové interferémy tohoto typu:

(1) kořených morfémů, např.:

**glava* (srov. čes. *hlava*) místo *голова*: У него болит *глава; **товаришский* (srov. čes. *tovaryšský*) místo *товарищеский*: Передайте ему *товаришский привет; **разлишать* (srov. čes. *rozlišovat*) místo *различать*: Надо *разлишать слова;

(2) afixálních morfémů:

a) prefixální interferému:

**неконечный* (srov. čes. *nekonečný*) místo *бесконечный*: Это *неконечная работа; **наужинать* (srov. čes. *navečeřet se*) místo *поужинать*: Нам надо уже *наужинать; **побывание* (srov. čes. *побыт*) místo *пребывание*: Место его *побывания; **вывоевать* (srov. čes. *выбывать*) místo *завоевать*: Мы *вывоевали себе свободу;

b) sufixální interferému:

**руководительна* (srov. čes. *ředitelna*) místo *кабинет директора, руководителя*: *руководительна находится на первом этаже; **машиностроительство* (srov. čes. *строительství*) místo *машиностроение*: Наше *машиностроительство развивается; **пятилетний* (srov. čes. *pětiletý*, tj. v ruštině nulová slovtvorná přípona, podobně jako v češtině) místo *пятиметный*: *пятилетний план. Sem patří rovněž poměrně často se vyskytující česko-ruské sufixální interferémy typu: **лексикальный* вопрос (srov. čes. *lexikální*) místo *лексический*, **философический* факультет (srov. čes. *философский*) místo *философский*.

1.3. Vedle všech doposud uvedených případů interference, které jsou dokladem interference zjevné (явная интерференция), setkáváme se rovněž s případy tzv. skryté interference (скрытая интерференция). Tato interference spočívá v tom, že mluvčí (resp. pisatel) používá při produkci řeči (textu) tam, kde je to možné, především jazykových prostředků společných oběma jazykům (mateřskému, tj. jazyku-prameni, i cizímu, tj. jazyku-receptoru) a naopak vyhýbá se užití prostředků specifických pro jazyk cizí. Týká se to pochopitelně např. výběru synonymních výrazů.

Tak Češi i Slováci ze dvou možných výpovědí typu *я хотел бы знать*

¹⁵ Zejména Zatovkaňuk M., *Классификация явлений языковой интерференции*, (на материале лексики и грамматики), Русский язык за рубежом, 1973, 2, 74—77.)

¹⁶ Co se týče ilustračního materiálu, opíráme se především o výzkum, který provedla v rámci seminární práce postgraduálního studia v r. 1975 H. Richterková na střední průmyslové škole strojínické v Rychnově nad Kněžnou.

a *мне хотелось бы знать* dávají velmi často přednost první variantě, která je strukturálně mnohem bližší češtině i slovenštině.

1,31. Z oblasti tvoření slov můžeme skrytou česko-ruskou i slovensko-ruskou interferenci ilustrovat např. na využití synonymních adjektivních sufixů *-ическ-* a *-истск-*. Jde o dvojice typu *волюнтаристический/волюнтаристский, детерминистический/детерминистский*, motivované příslušnými substantivy na *-изм* a *-ист*.¹⁷ V češtině a ve slovenštině se příslušné adjektivní deriváty tvoří téměř výlučně jen jedinou příponou, a to *-istick-*, srov. čes. i sloven. *voluntaristický, deterministický*, ale také *absolutistický, humanistický, marxistický* aj. Nelze jinak než působením skryté interference vysvětlit slovní spojení užitá Čechy a Slováky typu *карьеристические планы, расчеты, цели* místo běžných *карьеристские планы, расчеты, цели* nebo *туристический лагерь, маршрут, путь, рюкзак, ужин* místo obvyklejších *туристский лагерь, маршрут, путь, рюкзак, ужин*.

V důsledku skryté interference se sice — na rozdíl od interference zjevné — přímo nenarušuje gramatická norma jazyka-receptoru, ale dochází ke stylisticky neadekvátnímu a výrazově ochuzenému jazykovému projevu.

К ИНТЕРЛИНГВАЛЬНОЙ ИНТЕРФЕРЕНЦИИ В СЛОВООБРАЗОВАНИИ

В статье различаются три вида нарушения норм изучаемого языка в результате языковой интерференции: интерференция интерлингвальная, интралингвальная и комбинированная. Кроме приведенных типов интерференции, появляющихся в ситуации лингводидактической, существует еще т. н. лингвистическая интерференция, встречающаяся в ситуации лингвосоциологической.

Затем автор сосредоточивается на интерлингвальной интерференции в словообразовании. После приведения соответствующей специальной литературы дается классификация чешско-русских интерферем в области словообразования. Наконец, приводятся некоторые случаи т. н. скрытой чешско-русской и словацко-русской суффиксальной интерференции.

¹⁷ Podrobněji o tom viz Jiráček J., *Интернациональные суффиксы существительных в современном русском языке (Структурно-сопоставительное исследование)*, Врно 1971, с. 53п.

